

Col·lecció
LA MANDRÀGORA

MÉS DE
500.000
EXEMPLARS VENUTS
ALS
ESTATS
UNITS

Trenes d'herba dolça

Saviesa indígena,
coneixement de la natura
i ensenyaments de les plantes

□■ Cossetània

Robin Wall Kimmerer

Traducció d'Eduard Castanyo

col·lecció
LA MANDRÀGORA

MÉS DE
500.000
EXEMPLARS VENUTS
ALS
ESTATS
UNITS

Trenes d'herba dolça

Saviesa indígena,
coneixement de la natura
i ensenyaments de les plantes

□■ Cossetània

Robin Wall Kimmerer

Traducció d'Eduard Castanyo

Robin Wall Kimmerer

Mare, científica, professora universitària reconeguda i membre activa de la nació de ciutadans potawatomi. El seu primer llibre, *Gathering Moss* ('Aplegant molsa'), va rebre la John Burroughs Medal per a narrativa destacada sobre la natura. Els seus textos han aparegut a *Orion*, *O Magazine* i en nombroses publicacions científiques. Viu a l'estat de Nova York, on és professora distingida de Biologia Mediambiental a la State University of New York, i és la fundadora i directora del centre per als pobles nadius i el medi ambient.

Com a botànica, Robin Wall Kimmerer ha rebut formació per respondre preguntes sobre la natura amb les eines de la ciència. Com a membre de la nació de ciutadans potawatomi, abraça la idea que les plantes i els animals són els nostres mestres de més edat. A *Trenes d'herba dolça*, Kimmerer uneix aquestes lents del coneixement per demostrar que el despertar d'una consciència ecològica més àmplia exigeix el reconeixement i la celebració de la nostra relació recíproca amb la resta del món viu. Perquè només quan podem sentir les llengües d'altres éssers som capaços de comprendre la generositat de la terra, i aprendre a donar els nostres regals a canvi.

Best-seller al New York Times i al Washington Post i un dels deu millors assajos de la dècada segons Literary Hub.

«*Trenes d'herba dolça* ens guia en un viatge que és, en cada pas, mític i científic, sagrat i històric, llest i assenyat. Un himne d'amor al món.»

ELIZABETH GILBERT, autora de *Menja, resa, estima*

«Un llibre extraordinari que ens mostra com el plantejament factual i objectiu de la ciència es pot enriquir pel coneixement antic dels pobles indígenes.»

JANE GOODALL, autora de *My Life with the Chimpanzees*

«Captura la veritable reverència entre els americans nadius i la terra, la relació que necessitem per sobreviure.»

OREN LYONS, líder mediambiental indígena
i cabdill de la nació onondaga

• Col·lecció La Mandràgora – 5 •

Trenes d'herba dolça

Saviesa indígena, coneixement de la natura
i ensenyaments de les plantes

Robin Wall Kimmerer

TRADUCCIÓ:
EDUARD CASTANYO

▣▣ Cossetània

Amb el suport del Departament de Cultura

Títol original: *Braiding Sweetgrass*, de Robin Wall Kimmerer

© Milkweed Editions, 2020
Publicat per primer cop el 2013

Els drets han estat negociats per Immaterial Agents & Oh!Books Literary Agent

Primera edició en català: gener del 2021

© del text: Robin Wall Kimmerer

© de l'edició
9 Grup Editorial
Cossetània Edicions
C/ de la Violeta, 6 · 43800 Valls
Tel. 977 60 25 91
cossetania@cossetania.com
www.cossetania.com

Traducció: Eduard Castanyo Montserrat

Disseny i composició: 3 x Tres

Producció de l'ePub: booqlab

ISBN: 978-84-1356-100-4

Per a tots els Guardians del Foc,
els meus pares,
les meves filles i els meus nets
que encara se'ns han d'unir en aquest bonic lloc

Índex

PREFACI

PLANTAR HERBA DE BÚFAL

La caiguda de la Dona del Cel

El consell dels pacaners

El regal de les maduixeres

Un oferiment

Àster i palma d'or

Aprendre la gramàtica de l'animat

TENIR CURA DE L'HERBA DE BÚFAL

La lluna de sucre d'auró

Hamamelis

La feina d'una mare

El consol dels nenúfars

Fidelitat a la gratitud

COLLIR HERBA DE BÚFAL

L'epifania de les mongetes

Les tres germanes

Wisgaak Gokpenagen: un cistell de freixe negre

Mishkos kenomagwen: els ensenyaments de l'herba

Nació auró: una guia per a la ciutadania

La collita honorable

TRENAR L'HERBA DE BÚFAL

Seguint les passes d'en Nanabozho: esdevenir indígena del lloc

El so de les campanetes d'argent

Seure en cercle

Foc a Cascade Head

Arrelar

Umbilicaria: el melic del món

Mainada vella

Testimoni de la pluja

CREMAR HERBA DE BÚFAL

Petjades de Windigo

El sagrat i el Superfons de neteja

Poble de dacsá, poble de llum

Danys col·laterals

Shkitagen: poble del setè foc

Vèncer el Windigo

EPÍLEG: TORNAR EL DO

NOTES

Prefaci

Esteneu les mans i permeteu-me que us hi posi un manat d'herba de búfal acabada de collir, solta i fluida, com cabells tot just rentats. D'un verd daurat i brillant per dalt, les tiges estan marcades de porpra i blanc on es troben amb el terra. Acosteu-vos el manat al nas, noteu la fragància de vainilla emmelada sobre l'aroma de l'aigua de riu i la terra negra, i en comprendreu el nom científic: *Hierochloe odorata*, agram d'olor, per a indicar la fragrant herba sagrada. En la nostra llengua se'n diu *wiingaashk*, els cabells d'olor dolça de la Mare Terra. Respireu-hi i començareu a recordar coses que no sabíeu que haguéssiu oblidat.

Un manat d'agram d'olor, lligat per un extrem i dividit en tres, està a punt per a trenar-lo. En trenar l'agram —per tal que quedi llis, lluent i digne de regalar— cal una certa quantitat de tensió. Com us dirà qualsevol nena amb trenes tibants, heu d'estirar una mica. És clar que ho podeu fer sols —lligant un extrem a una cadira, o aguantant-lo entre les dents i trenant enrere, apartant-vos de vosaltres—, però la manera més dolça és tenir algú altre que aguantant l'extrem de tal manera que tibeu suaument l'una contra l'altra, inclinades endavant en tot moment, cap contra cap, xerrant i rient, mirant les mans de l'altra persona, una quieta mentre l'altra passa els primers manats consecutivament, cadascú quan li toca. Enllaçades per l'herba de búfal, hi ha reciprocitat entre vosaltres; enllaçades per l'herba de búfal, qui sosté és tan vital com qui trenar. La trena esdevé més fina i més prima a mesura que us acosteu al final, fins que treneu una sola fulla d'herba, i aleshores ho remateu amb el nus.

Voleu aguantar l'extrem del manat mentre treno? Amb les mans unides per l'herba de búfal, podem acotar els caps junts i fer una trena en honor a la terra? I després jo us l'aguantaré, mentre vosaltres treneu.

Podria allargar-vos una trena d'herba de búfal, tan gruixuda i lluent com la trena que penjava a l'esquena de la meva àvia. Però no em pertoca de donar-la, ni a vosaltres de prendre-la. *Wiingaashk* pertany a si mateixa. O sigui que ofereixo, en el seu lloc, una trena d'històries amb la intenció de guarir la nostra relació amb el món. Aquesta trena està feta de tres fibres: el saber indígena, el coneixement científic i la història d'una científica anishinabekwe que intenta unir-les en servei a allò que importa més. És un entrellaçat de ciència, esperit i narració: històries antigues i noves que poden ser medicina per a la nostra relació trencada amb la terra, una farmacopea de narracions guaridores que ens permeten imaginar una relació diferent, en la qual la gent i la terra són medicina bona els uns per als altres.

PLANTAR HERBA DE BÚFAL

¶ L'herba de búfal es planta millor no amb llavors, sinó enterrant les arrels directament. Així la planta passa de mans a terra i a mans al llarg d'anys i de generacions. El seu hàbitat preferit són els prats amb sol i ben irrigats. Prospera al llarg dels marges remenats.

La caiguda de la Dona del Cel

A l'hivern, quan la terra verda jau descansant sota una manta de neu, és l'època per a narrar històries. Els narradors comencen invocant els qui vingueren abans i que ens van transmetre les històries, car nosaltres només som missatgers.

Al principi fou el Món del Cel.

Va caure com una llavor d'auró, giravoltant en la brisa tardorenca.¹ Vessava una columna de llum d'un forat al Món del Cel, tot indicant-li el camí on abans només hi havia hagut foscor. Va trigar molt de temps a caure. Per por, o potser per esperança, n'engrapava ben fort un manat.

En precipitar-se avall només veia aigua fosca sota seu. Però en aquella buidor hi havia molts ulls que miraven enlaire el doll sobtat de llum. Allà hi veien un petit objecte, una simple brossa de pols en el raig. En acostar-se, veieren que era una dona amb els braços estesos i els cabells llargs i negres inflant-se-li al darrere mentre baixava cap a ells en una espiral.

Les oques feren un gest les unes a les altres i s'alçaren juntes de l'aigua en una onada de música d'oques. Ella en sentí el batre de les ales quan volaren i se li posaren a sota per a aturar-li la caiguda. Lluny de l'única llar que havia conegut, ella contingué la respiració amb l'abraçada càlida de les suaus plomes que la baixaven amb lleugeresa. I així començà.

Les oques no podien sostenir la dona damunt de l'aigua gaire més, i convocaren un consell per a decidir què farien. Descansant sobre les ales de les oques, ella va veure com es reunien: calàbries, llúdries, cignes, castors, peixos de tota mena. Una gran tortuga surà enmig de tots i oferí el seu llom perquè ella hi descansés. Agraïda, va baixar de les ales de les oques a la volta de la closca. Els altres compregueren que li calia terra per a la seva llar i debateren com podrien proporcionar-li el que necessitava. Els grans

bussejadors que hi havia entre ells havien sentit parlar de fang al fons de l'aigua i acordaren d'anar a buscar-n'hi.

La Calàbria se submergí la primera, però la distància era massa gran i al cap de molta estona va tornar a la superfície sense res que demostrés els seus esforços. D'un en un, els altres animals s'oferiren per a ajudar —Llúdia, Castor, Esturió—, però la profunditat, la foscor i les pressions eren massa grans fins i tot per als nedadors més forts. Tornaven panteixant per agafar aire i amb un bronzit al cap. N'hi havia que no tornaven. Al cap de poc temps només quedava la Rata mesquera, la bussejadora més dèbil de tots. Va presentar-se voluntària per a anar-hi mentre els altres s'ho miraven, dubtosos. Batia les potetes en baixar, i va desaparèixer molta estona.

Van esperar i esperar que tornés, tement el pitjor per a la seva parenta, i, poc temps després, un corrent de bombolles s'alçà amb el cos petit i inert de la rata mesquera. Havia donat la vida per a ajudar aquesta humana desvalguda. Però aleshores els altres s'adonaren que tenia la grapa tancada amb força i, quan la hi obriren, van veure que hi havia una mica de fang. La Tortuga va dir:

—Teniu, poseu-me-la al llom i jo l'aguantaré.

La Dona del Cel va acotar-se i estengué el fang amb les mans per la closca de la tortuga. Commoguda pels regals extraordinaris dels animals, va cantar en agraïment i aleshores va posar-se a ballar, amb els peus acaronent la terra. El fang va créixer i créixer mentre ella dansava el seu agraïment, de l'empastifada del llom de la Tortuga fins que tota la terra estigué feta. I no per la Dona del Cel tota sola, sinó amb l'alquímia de tots els regals dels animals units a la seva profunda gratitud. Junts formaren el que avui coneixem com l'Illa de la Tortuga, la nostra llar.

Com qualsevol bona hostessa, no havia vingut amb les mans buides. Encara tenia el manat engrapat. Quan caigué del forat del Món del Cel va estendre la mà per a agafar-se a l'Arbre de la Vida que hi creixia. En el manat hi havia branques, fruita i llavors de tota mena de plantes. Les va escampar sobre el nou terreny i s'ocupà amb cura de cadascuna fins que el món va passar de marró a verd. El sol travessava el forat del Món del Cel, i va permetre que les llavors prosperessin. Herbes silvestres, flors, arbres i medicines s'estengueren pertot. I ara que els animals, també, tenien molt de menjar, molts vingueren a viure amb ella a l'Illa de la Tortuga.

Les nostres històries diuen que de totes les plantes, el *wiingaashk*, herba de búfal o agram d'olor, va ser la primera de totes de créixer sobre la terra, la seva fragància era un dolç record de la mà de la Dona del Cel. Així, se l'honora com una de les quatre plantes sagrades entre el meu poble. Respireu-ne el perfum i començareu a recordar coses que no sabíeu que haguéssiu oblidat. La nostra gent gran diu que les cerimònies són la manera com «recordem recordar», i per això l'herba de búfal és una poderosa planta cerimonial preuada per moltes nacions indígenes. A més, es fa servir per a trenar bonics cistells. Medicina i parenta alhora, el seu valor és material i espiritual.

Hi ha tanta tendresa en el fet de trenar els cabells d'algú que estimeu... La bondat i alguna cosa més flueixen entre qui trena i qui és trenat, totes dues persones connectades pel cordó de la trena. El *wiingaashk* s'ondula en fibres, llarg i lluent com els cabells d'una dona acabats de rentar. I així diem que són els cabells al vent de la Mare Terra. Quan trenem herba de búfal, trenem els cabells de la Mare Terra, li mostrem la nostra atenció afectuosa, la nostra preocupació per la seva bellesa i benestar, en gratitud per tot el que ens ha donat. Les criatures que senten la història de la Dona del Cel des del naixement coneixen en el moll de l'os quina és la responsabilitat que flueix entre els humans i la terra.

La història del viatge de la Dona del Cel és tan curulla i lluent que a mi em fa la sensació d'un bol profund de blau celestial del qual podria beure una vegada i una altra. Conté les nostres creences, la nostra història, les nostres relacions. Mirant en aquest bol d'estrelles, veig imatges que s'arremolinen amb tanta fluïdesa que el passat i el present esdevenen un. Les imatges de la Dona del Cel parlen no tan sols d'on venim, sinó també de com podem avançar.

Tinc el retrat que va fer Bruce King de la Dona del Cel, *Moment in Flight*, 'Moment en vol', penjat al meu laboratori. Surant cap a la terra amb el manat de llavors i de flors, contempla els meus microscopis i els enregistradors de dades. Podria semblar una juxtaposició estranya, però per a mi és el lloc que li correspon. Com a escriptora, científica i portadora de la història de la Dona del Cel, sec als peus dels meus mestres ancians parant l'orella per a sentir les seves cançons.

Els dilluns, dimecres i divendres a les 9:35 del matí normalment soc en una aula de la universitat dissertant sobre botànica i ecologia: intentant, en resum, explicar als meus alumnes com funcionen els horts de la Dona del Cel, coneguts per alguns com a «ecosistemes globals». Un matí ben poc destacable vaig fer als meus alumnes de classe d'Ecologia general una enquesta. Entre altres coses, se'ls demanava que valoressin la seva comprensió de les interaccions negatives entre els humans i l'entorn. Gairebé cadascun dels dos-cents alumnes va dir amb tota seguretat que els humans i la natura són una mala barreja. Eren alumnes de tercer que havien triat una carrera professional en protecció mediambiental, i per tant la reacció era, en certa manera, poc sorprenent. Estaven ben formats en els mecanismes del canvi climàtic, en les toxines presents a la terra i a l'aigua i en la crisi de la pèrdua d'hàbitats. Més endavant en l'enquesta se'ls demanava que valoressin el seu coneixement de les interaccions positives entre la gent i la terra. La resposta mitjana va ser «cap ni una».

Vaig quedar-me parada. Com és possible que en vint anys d'educació no se'ls acudeixi cap relació beneficiosa entre la gent i el medi ambient? Potser els exemples negatius que veuen cada dia —zones industrials abandonades, granges industrials, la taca urbana— els han truncat la capacitat de veure res de bo entre els humans i la terra. I tal com s'empobreix la terra, també s'empobreix l'abast de la seva visió. Quan vam parlar d'això després de classe, vaig adonar-me que ni tan sols eren capaços d'imaginar com podrien ser les relacions beneficoses entre la seva espècie i les altres. Com podem començar a avançar cap a la sostenibilitat ecològica i cultural si no podem ni tan sols imaginar què se sent pel camí? Si no podem imaginar la generositat de les oques? Aquests alumnes no van créixer amb la història de la Dona del Cel.

En una banda del món hi havia gent la relació dels quals amb el món viu estava conformada per la Dona del Cel, que va crear un hort per al benestar de tots. A l'altra banda hi havia una dona amb un jardí i un arbre, però per tastar-ne la fruita va ser desterrada del jardí i les portes se li tancaren al darrere per sempre. Aquella mare d'homes va ser obligada a rondar per la natura i a guanyar-se el pa amb la suor del front, i no omplint-se la boca de les fruites dolces i sucoses que dobleguen les branques amb el seu pes. Per

tal de menjar, li van dir que havia de dominar la natura on havia estat llançada.

La mateixa espècie, la mateixa terra, històries diferents. Com les narracions de la Creació arreu, les cosmologies són una font d'identitat i d'orientació per al món. Ens diuen qui som. Inevitablement, ens donen forma per molt llunyanes que puguin ser de la nostra consciència. Una narració duu a l'abraçada generosa del món viu, l'altra al desterrament. Una dona és la nostra pagesa ancestral, una cocreadora del món verd i bo que havia de ser la llar dels seus descendents. L'altra era una exiliada, que tan sols passava per un pedregar cap a la seva llar de debò al cel.

I aleshores es trobaren —els descendents de la Dona del Cel i els fills d'Eva— i la terra que ens envolta duu les cicatrius d'aquella trobada, els ecos de les nostres narracions. Diuen que la fúria del cel no s'assembla a la d'una dona escarnida, i puc ben imaginar-me la conversa entre Eva i la Dona del Cel: «Germana, t'ha tocat la part magra...»

La narració de la Dona del Cel, compartida pels pobles originaris arreu dels Grans Llacs, és una estrella constant en la constel·lació d'ensenyament que anomenem les Instruccions Originals. No són «instruccions» com els manaments, però, ni normes; més aviat són com una brúixola senzilla: proporcionen orientació, però no un mapa. La tasca de viure és crear aquest mapa tots sols. La manera de seguir les Instruccions Originals serà diferent per a cadascú de nosaltres i diferent per a cada època.

En el seu temps, la primera gent de la Dona del Cel va viure seguint les Instruccions Originals tal com les entenien, amb prescripcions ètiques per a una caça respectuosa, vida familiar, cerimònies que tenien sentit per al seu món. Aquelles mesures per a l'atenció podrien no semblar adequades per al món urbà d'avui dia, on «verd» és un eslògan publicitari, no pas el color d'un prat. Els bisons han desaparegut i el món ha continuat avançant. No puc tornar els salmons als rius, i els meus veïns s'alarmarien si calés foc al meu pati per a produir pastura per als uapitís.

La terra era nova aleshores, quan va donar la benvinguda al primer humà. Ara és vella, i hi ha qui sospita que hem desgastat la nostra benvinguda en rebutjar les Instruccions Originals. Des del principi mateix del món, les altres espècies eren una barca salvavides per a la gent. Ara,

nosaltres hem de ser la seva. Però les narracions que podrien guiar-nos, si s'arriben a contar, s'esvaeixen en la memòria. Quin significat tindrien avui? Com podem traslladar les històries de l'inici del món a aquesta hora tan propera a la seva fi? El paisatge ha canviat, però la narració roman. I mentre la repasso una vegada i una altra, la Dona del Cel sembla que em miri als ulls i digui, a canvi del seu regal d'un món al lloc de la Tortuga: què donaré jo en compensació?

És bo recordar que la dona originària era també una immigrant. Va caure de molt lluny, de casa seva al Món del Cel, i deixà enrere tothom qui la coneixia i l'apreciava. Mai no podria tornar-hi. Des de 1492, la majoria dels d'aquí també són immigrants, que potser arribaren a l'illa d'Ellis sense ni tan sols saber que l'Illa de la Tortuga descansava sota els seus peus. Alguns dels meus avantpassats són gent de la Dona del Cel, i jo tinc un lloc entre ells. Alguns dels meus avantpassats també eren del tipus més nou d'immigrants: un marxant de pells francès, un fuster irlandès, un pagès gal·lès. I aquí som tots, a l'Illa de la Tortuga, intentant construir una llar. Les seves històries, d'arribades amb les butxaques buides i sense altra cosa que esperança, formen ecos amb la de la Dona del Cel. Ella va venir aquí sense res més que un grapat de llavors i les instruccions més etèries d'«emprar els dons i els somnis a fi de bé», les mateixes instruccions que tenim tots. Ella va acceptar els donatius dels altres éssers amb les mans obertes i els emprà honorablement. Va compartir els regals que duia del Món del Cel quan va dedicar-se a la feina de prosperar, de construir una llar.

Potser la narració de la Dona del Cel perdura perquè també nosaltres sempre continuem caient. Les nostres vides, les personals i les col·lectives, comparteixen la seva trajectòria. Tant si saltem com si ens empenyen, o si la vora del món conegut se'ns esmicola sota els peus, caiem, giravoltant, en un lloc nou i inesperat. Malgrat les nostres pors de caure, els regals del món són a punt per a atrapar-nos.

Mentre rumiem aquestes instruccions, també és bo recordar que, quan la Dona del Cel va arribar aquí, no venia sola. Estava embarassada. Sabent que els seus nets heretarien el món que ella deixés, no va treballar per a prosperar només en la seva època. Va ser mitjançant els seus actes de reciprocitat, donar i prendre amb la terra, que la immigrant original esdevingué indígena. Per a tots nosaltres, esdevenir indígenes d'un lloc

significa viure com si el futur dels fills fos important, tenir cura de al terra com si les nostres vides, tant materials com espirituals, en depenguessin.

En l'arena pública he sentit el relat de la Dona del Cel narrat com una galindaina de «folklore» pintoresc. Però, fins i tot quan és malentesa, la narració té poder. La majoria dels meus alumnes mai no han sentit el relat originari d'aquesta terra on van néixer, però quan els l'explico, alguna cosa se'ls comença a encendre al fons dels ulls. Poden, podem tots, comprendre la narració de la Dona del Cel no com un artefacte del passat, sinó com les instruccions per al futur? Una nació d'immigrants pot seguir de nou el seu exemple per a esdevenir nativa, per a formar una llar?

Mireu el llegat de l'exili de l'Edèn de la pobra Eva: la terra mostra les nafres d'una relació abusiva. No és tan sols la terra la que està trencada, sinó, més important, la nostra relació amb ella. Com ha escrit Gary Nabhan, no podem procedir significativament amb el guariment, amb la restauració, sense una «rehistòria». En altres paraules, la nostra relació amb la terra no es pot guarir fins que sentim els seus relats. Però qui els narrarà?

En la tradició occidental hi ha una jerarquia reconeguda dels éssers i, evidentment, l'ésser humà és al cim —el pinacle de l'evolució, el preferit de la Creació— i les plantes a la base. Però en el coneixement natiu sovint es parla dels humans com «els germans petits de la Creació». Diem que els humans tenen menys experiència de com viure, i per tant tenen més per a aprendre: hem de cercar els nostres mestres entre les altres espècies perquè ens guiïn. La seva saviesa es fa evident en la manera com viuen. Ens ensenyen amb l'exemple. Han estat a la terra molt més temps que nosaltres, i han tingut més temps per a entendre les coses. Viuen tant damunt del sòl com a sota i uneixen el Món del Cel a la terra. Les plantes saben com produir menjar i medicina a partir de la llum i de l'aigua, i després ens ho regalen.

M'agrada imaginar que quan la Dona del Cel va escampar el seu grapat de llavors per tota l'Illa de la Tortuga semblava nodriment per al cos i també per a la ment, l'emoció, l'esperit: ens deixava mestres. Les plantes poden explicar-nos la seva història; nosaltres hem d'aprendre a escoltar-les.

1. Adaptat de la tradició oral i de Shenandoah i George, 1988 [n. de l'a.].

El consell dels pacaners

Les bafarades de calor onegen sobre les herbes, l'aire és dens i blanc i ressona amb el bronzit de les cigales. Han anat descalços tot l'estiu, però el rostoll sec del setembre de 1895 els punxa els peus mentre travessen trotant la praderia cremada pel sol, alçant els talons com ballarins de l'herba. Són només plançons, fuets de salze, amb texans i prou, les costelles se'ls marquen en córrer sota els tòraxs estrets i torrats. Es desvien cap al bosquet ombrívol on l'herba és tova i fresca sota els peus i s'hi deixen caure amb l'abandó dels membres laxos que tenen els nois. Descansen una estoneta a l'ombra i després s'alcen d'un bot i cacen saltamartins com a esquer.

Les canyes de pescar són just on les havien deixades, repenjades contra un pollancre vell. Enfilen els saltamartins pel llom i llancen el fil mentre el llot fresc se'ls escorre entre els dits dels peus. Però l'aigua amb prou feines es belluga en el canal insignificant que ha deixat la sequera. No hi ha res que piqui a banda d'uns quants mosquits. Al cap d'una mica, la perspectiva d'un sopar de peix els sembla tan magra com les seves panxes sota els pantalons de denim aguantats amb cordill. Sembla que per a sopar aquesta nit no hi haurà altra cosa que galetes i farinetes de brou de pernil. Una altra vegada. No suporten tornar a casa amb les mans buides i decebre la mare, però fins i tot una galeta seca omple la panxa.

La terra aquí, al llarg del riu Canadian, just al mig del Territori Indi, és una sabana ondulada d'herba, amb bosquets d'arbres a les fondalades. La major part no ha estat mai llaurada, i ningú no té arada. Els nois segueixen el corrent de bosquet en bosquet pujant de tornada cap a la casa de la parcel·la assignada amb l'esperança de trobar una bassa fonda en algun lloc, però no hi ha res. Fins que un dels nois pica amb el dit gros del peu contra una cosa dura i rodona amagada a l'herba alta.

N'hi ha una altra, i després una altra: tantes que amb prou feines pot caminar. Cull la piloteta verda i dura de terra i la llança per entre els arbres

cap al seu germà com si fos una bola ràpida mentre crida: «*Piganek!* Portem-les a casa!» Les nous han començat a madurar i a caure i encatifen l'herba. Els nois s'omplen les butxaques en un tres i no res i després n'apilen moltes més. Les pacanes són bones per a menjar, però costen de portar, és com intentar portar una braçada de pilotes de tennis: com més n'agafes, més n'acaben a terra. No suporten tornar a casa amb les mans buides, i la mare estaria contenta amb aquestes..., però no en pots dur més d'un grapat...

La calor afluixa una mica quan el sol s'enfonsa i l'aire del vespre s'assenta a les clotades, prou fresc perquè tornin corrent a casa per a sopar. La mare brama perquè s'afanyin i els nois arriben corrent, amb les cames esprimatxades pujant i baixant com pistons i els calçotets llampant blancs en la llum que s'esvaneix. Sembla que cadascun dugui un tronc gros i forcat penjat com un jou a les espatlles. Els deixen caure als peus d'ella amb somriures de triomf: dos parells de pantalons gastats fermats als turmells amb cordill i botits de nous.

Un d'aquells noiets esprimatxats era el meu avi, amb prou gana per a aplegar menjar sempre que en trobava, que vivia en una barraca a la praderia d'Oklahoma quan encara era «Territori Indi», just abans que tot petés. Per molt imprevisible que sigui la vida, encara tenim menys control sobre els relats que expliquen de nosaltres quan ja no hi som. Reia amb força en sentir que els seus nets i netes el coneixien no com un veterà condecorat de la Primera Guerra Mundial, no com un hàbil mecànic d'automòbils d'últim model, sinó com un noi descalç de la reserva que tornava corrents a casa en calçotets i els pantalons atapeïts de nous de pacana.

El mot *pacana* —el fruit de l'arbre conegut com a pacaner (*Carya illinoensis*)— arriba a l'anglès procedent de llengües indígenes. *Pigan* és qualsevol fruita seca que s'assembli a una nou. Els pacaners, els noguers negres i les nogueres blanques de les nostres terres del nord tenen noms específics. Però aquells arbres, com les nostres terres originàries, es van perdre per a la meva gent. Els colons volien les nostres terres al voltant del llac Michigan, i així, en llargues fileres, envoltats de soldats, ens van fer marxar a punta d'arma al llarg del que es va conèixer com el Camí de la Mort. Ens van dur a un lloc nou, lluny dels nostres llacs i boscos. Però algú també volia aquella terra, i vam tornar a agafar els farcells, aquesta vegada

més primers. En el terme d'una sola generació, els meus avantpassats van ser «desplaçats» tres vegades: de Wisconsin a Kansas, a punts entremig, i després a Oklahoma. No sé si degueren mirar enrere per última vegada i fer una ullada als llacs, llampants com un emmirallament. Tocaven els arbres en recordança a mesura que anaven minvant fins que només hi hagué herba?

Tantes coses van quedar escampades i perdudes pel camí. Les tombes de la meitat del poble. La llengua. El coneixement. Els noms. La meva besàvia Sha-note, 'vent que traspasa', rebé el nom de Charlotte. Els noms que els soldats o els missioners no sabien pronunciar no estaven permesos.

En arribar a Kansas degueren sentir-se alleujats de trobar bosquets de noguers al llarg dels rius, d'una mena que els era desconeguda, però delicioses i abundants. Sense nom per a aquest aliment nou, en digueren senzillament nous —*pigan*—, que esdevingué *pecan* en anglès, i pacana.

Només menjó pastís de pacana per Acció de gràcies, quan hi ha prou nous per a menjar-se-les totes. Ni tan sols m'agrada especialment, però vull honorar aquell arbre. Donar-ne el fruit als convidats al voltant de la gran taula recorda la benvinguda dels arbres als nostres avantpassats quan estaven sols i cansats i tan lluny de la seva llar.

Els nois potser van arribar a casa sense peix, però van dur gairebé tanta proteïna com si tinguessin un enfilall de silurs. Les nous són com els peixos de bosc de mida mitjana, plenes de proteïnes i especialment grasses: «la carn del pobre», i ells eren pobres. Avui ens les mengem amb polidesa, pelades i torrades, però en els vells temps les bullien en unes farinetes. El greix surava a dalt com una sopa de pollastre, i el retiraven i el desaven com a mantega de nou: bon aliment per a l'hivern. Alt en calories i vitamines: tot el que cal per a sostenir la vida. Al capdavant, aquesta és l'única finalitat de les nous: proporcionar a l'embrió tot el que li cal per a començar una vida nova.

Les nogueres blanques, els noguers negres, els noguers americans i els pacaners són tots membres propers de la mateixa família (*Juglandaceae*). La nostra gent els duia arreu on emigrava, més sovint en cistells que en pantalons, però. Els pacaners avui ressegueixen els rius que travessen les praderies i poblen les terres fèrtils on la gent s'assentava. Els meus veïns haudenosaunee diuen que als seus avantpassats els agradaven tant les nous blanques que actualment són un bon indicador dels antics enclavaments de

pobles. Efectivament, hi ha una clapa de nogueres blanques, infreqüent en els boscos «silvestres», al turó damunt la font de casa meva. Desbrosso les herbes al voltant dels joves cada any i hi tiro una galleda d'aigua quan les pluges triguen a arribar. Recordant-ho.

L'antiga casa de la família a la parcel·la assignada a Oklahoma té un pacaner que fa ombra sobre les restes de la casa. Imagino la besàvia abocant nous per a preparar-les i una que fuig rodolant fins a un punt acollidor a la vora del pati. O potser ella va pagar el seu deute als arbres plantant-ne un grapat a l'hort, en aquell mateix moment i allà.

Tornant a pensar en aquella antiga història, em sorprèn que els nois del bosquet de pacaners fossin prou espavilats per a dur a casa tot el que van poder: els noguers no produeixen una collita cada any, sinó més aviat a intervals impredecibles. Alguns anys és un festí, la majoria és fam, un cicle de prosperitat i manca conegut com alternança de producció. A diferència de les fruites sucoses i de les baies, que conviden a menjar-te-les de seguida abans que es facin malbé, les nous es protegeixen amb una closca dura, gairebé de pedra, i amb una pel·lofa verda i corretjosa. L'arbre no vol que te les mengis allà mateix amb el suc regalimant-te per la barbata. Estan dissenyades per a ser menjar d'hivern, quan necessites greix i proteïnes i moltes calories per a estar calent. Són la prevenció per als temps difícils, l'embrió de la supervivència. Tan rica és la recompensa que el contingut està protegit en una caixa forta, amb doble pany, una capsula dins d'una capsula. Això resguarda l'embrió de dins i la seva provisió d'aliment, però també pràcticament garanteix que la nou es desarà en un lloc segur.

L'única manera de traspasar la closca és amb molt d'esforç, i un esquirol tindria poc seny de seure a rosegar-la al descobert, on un falcó alegrement s'aprofitaria de la seva concentració. Les nous estan dissenyades per a ser dutes a dins, reservar-les per a més tard al rebost d'un esquirol, o al celler d'una barraca a Oklahoma. Com en tots els magatzems, algunes de ben segur que es perdran..., i aleshores naixerà un arbre.

Perquè l'alternança de producció tingui èxit i generi nous boscos, cada arbre ha de produir moltes i moltes nous: tantes, que superi els possibles depredadors. Si un arbre només anés fent amb unes quantes nous cada any, totes serien ingerides i no hi hauria una generació de pacaners següent. Però atès l'alt valor calòric de les nous, els arbres no es poden permetre aquesta producció cada any i han d'estalviar per a fer-la, de la mateixa manera que

una família estalvia per a un esdeveniment especial. Els arbres de producció en alternança passen anys fabricant sucre, i en comptes de gastar-lo a poc a poc, l'enganxen sota aquell matalàs proverbial, tot acumulant calories en forma de midó a les arrels. Quan el compte té excedent, només aleshores l'avi va poder dur a casa quilos de nous.

Aquest cicle de prosperitat i manca continua essent un terreny de joc en les hipòtesis dels fisiòlegs forestals i dels biòlegs evolutius. Els ecologistes forestals tenen la hipòtesi que la producció en alternança és el simple resultat d'aquesta equació energètica: produeix fruits només quan t'ho puguis permetre. Això té sentit. Però els arbres creixen i acumulen calories a ritmes diferents segons els hàbitats. Així, com els colons que van aconseguir les terres de conreu fèrtils, els afortunats s'enriquieren de pressa i produirien fruit sovint, mentre que altres veïns a l'ombra s'esforçarien i només rarament tindrien una abundor, tot esperant anys per a reproduir-se. Si això fos veritat, cada arbre fructificaria depenent del seu calendari, previsiblement segons les reserves de midó emmagatzemat. Però no és així. Si un arbre fructifica, tots fructifiquen: no hi ha solistes. No un sol arbre de la clapa, sinó tota la clapa; no una clapa sola del bosc, sinó cada clapa; arreu del comtat i arreu de l'estat. Els arbres no actuen com individus, sinó d'alguna manera com un col·lectiu. Com fan això exactament és una cosa que encara no sabem, però el que sí que veiem és la força de la unitat. Allò que succeeix a un ens succeeix a tots. Podem passar fam junts o atipar-nos junts. Tota prosperitat és mútua.

L'estiu de 1895, els cellers d'arreu del Territori Indi eren plens de pacanes, i també les panxes dels nois i dels esquirols. Per a la gent, el batec de l'abundor semblava un regal, una profusió d'aliment que només calia collir de terra. O sigui, si hi arribaves abans que els esquirols. I si no hi arribaves, com a mínim hi hauria molt de rostit d'esquirol aquell hivern. Els bosquets de pacaners donen, i tornen a donar. Una generositat comunal com aquesta podria semblar incompatible amb el procés d'evolució, que invoca l'imperatiu de la supervivència individual. Però cometem un greu error si intentem separar el benestar individual de la salut del conjunt. El regal de l'abundor dels pacaners també és un regal per a ells mateixos. En sadollar esquirols i persones, els arbres es garanteixen la supervivència. Els gens que traslladen el flux de l'alternança de producció flueixen pels corrents evolutius cap a les generacions següents, mentre que els que no tenen la

capacitat de participar seran devorats i arribaran a un cul-de-sac evolutiu. Així, les persones que saben com interpretar la terra buscant nous i les duen a la seguretat de casa sobreviuran a les borrufades de febrer i transmetran aquest comportament a la seva descendència, no per transmissió genètica sinó per pràctica cultural.

Els biòlegs forestals descriuen la generositat de la producció en alternança amb la hipòtesi del sadollament del depredador. Sembla que la història fa així: quan els arbres produeixen més del que els esquirols poden menjar, algunes nous s'escapen de la depredació. De la mateixa manera, com més atapeïts de nous estan els rebosts dels esquirols, les rodanxones mares esquirol tenen més cries a cada ventrada i la població d'esquirols es dispara. La qual cosa significa que les mares falcó tenen més pollets, i els caus de les guineus també s'omplen. Però quan arriba la tardor següent, s'acaben els dies feliços perquè els arbres han tancat la producció de nous. Ara hi ha poca cosa amb què omplir els rebosts dels esquirols —tornen a casa amb les mans buides—, o sigui que surten a explorar, cada vegada més, i s'exposen a la població augmentada de falcons vigilants o guineus afamades. La proporció depredador-presa no està al seu favor, i per mitjà de la fam i de la depredació, la població d'esquirols s'enfonsa i als boscos es fa el silenci sense la seva xerrameca. En aquest punt, podeu imaginar-vos els arbres xiuxiuejant els uns als altres: «Només queden uns quants esquirols. Oi que seria un bon moment per a fer nous?», i arreu del paisatge surten les flors de pacaner preparades per a esdevenir una collita immensa una altra vegada. Junts, els arbres sobreviuen i prosperen.

Les polítiques de Desplaçaments Indis del govern federal van arrencar molts pobles nadius de les nostres terres originàries. Ens va separar del nostre coneixement tradicional i de les maneres de fer, els ossos dels nostres avantpassats, les nostres plantes nutritives..., però ni tan sols això va extingir la nostra identitat. Per aquest motiu el govern va provar una eina nova: separar les criatures de les seves famílies i cultures i enviar-les lluny per a escolaritzar-les, prou temps, esperaven, per a fer que oblidessin qui eren.

Arreu del Territori Indi hi ha registres d'agents indis que cobraven un botí per a arreplegar canalla i enviar-los als internats del govern. Més tard,

per a fingir una elecció, els pares havien de signar papers per a deixar que els fills marxessin «legalment». Els pares que s'hi negaven podien anar a la presó. Alguns potser esperaven que això donés als seus fills un futur millor que una granja àrida. De vegades, les racions federals —mantega corcada i llard ranci que se suposava que havia de substituir el bisó— eren retingudes fins que se signava el lliurament de les criatures. Potser un bon any de pacanes allunyava els agents una estació més. L'amenaça que els enviessin lluny de ben segur que hauria fet que un nen corregués cap a casa mig nu, amb els pantalons rebotits de menjar. Potser era un any fluix per a les pacanes quan l'agent indi va tornar un altre cop buscant mainada morena i esprimatxada que no tenia cap perspectiva de sopar: potser va ser aquell l'any en què l'àvia va signar els papers.

Mainada, llengua, terres: gairebé de tot fórem desposseïts, robats quan ningú no mirava perquè prou feina teníem per a continuar vius. Davant d'aquella pèrdua, una cosa que el nostre poble no podia rendir era el sentit de la terra. Per a la ment colonial, el territori era propietat, parcel·les, capital o recursos naturals, però per a la nostra gent ho era tot: la identitat, la connexió amb els nostres avantpassats, la llar dels nostres germans i germanes no humans, la nostra farmàcia, la nostra biblioteca i la font de tot el que ens sostenia. A les nostres terres era on se sancionava la nostra responsabilitat amb el món, era terreny sagrat. Pertanyia a si mateix; era un do, no un bé de consum, i per tant mai no es podia comprar ni vendre. Aquests són els significats que la gent es va endur quan els van obligar a marxar de les antigues terres originàries cap a llocs nous. Tant si era la pàtria com el territori on els havien obligat a anar, la terra comunal donava força a la gent; els donava alguna cosa per la qual lluitar. I, per tant —als ulls del govern federal—, aquella creença era una amenaça.

Així, després de milers de quilòmetres de desplaçament obligat i de pèrdua, i d'instal·lar-nos finalment a Kansas, el govern federal va presentar-se una vegada més davant el meu poble i els oferí un altre trasllat, aquesta vegada a un lloc que seria seu per sempre, un trasllat per a posar fi a tots els trasllats. I, encara més, van oferir a la gent la possibilitat de ser ciutadans dels Estats Units, ser part del gran país que els envoltava i estar protegits pel seu poder. Els nostres cabdills, l'avi del meu avi entre ells, van estudiar-ho i debatre-ho, i van enviar delegacions a Washington per a conferenciar. Aparentment, la constitució dels Estats Units no tenia capacitat per a

protegir les terres natals dels pobles indígenes. Els desplaçaments ho havien deixat ben clar. Però la constitució sí que protegia explícitament els drets de propietat dels ciutadans que eren amos de propietats individuals. Potser aquesta era la ruta cap a una llar permanent per a la gent.

Van oferir als cabdills el Somni Americà, el dret de ser amos de la seva propietat com a individus, protegits dels capricis de la canviant política índia. Mai no els obligarien a marxar de les seves terres una altra vegada. No hi hauria més tombes al llarg d'un camí de pols. L'únic que havien de fer era acceptar renunciar al seu compromís amb la terra comunal i acceptar la propietat privada. Amb un pes al cor seguiren en consell tot l'estiu, tot esforçant-se per decidir i sospesant les opcions, que eren poques. Les famílies estaven dividides contra altres famílies. Quedar-se a Kansas en terres comunals i córrer el risc de perdre-ho tot, o anar a Territori Indi com a propietaris individuals amb una garantia legal. Aquest consell històric es va reunir tot aquell estiu calorós en un lloc ombrívol que es va conèixer com el Bosquet de Pacaners.

Sempre hem sabut que les plantes i els animals tenen els seus consells, i una llengua comuna. Als arbres, especialment, els reconeixem com els nostres mestres. Però sembla que ningú no escoltava aquell estiu quan els Pacaners estaven en consell: romandre junts, actuar com un de sol. Nosaltres, els Pacaners, hem après que la unitat fa la força, que l'individu solitari pot ser eliminat amb tanta facilitat com l'arbre que ha fructificat fora de la temporada. Els ensenyaments dels Pacaners no van ser escoltats, o no en van fer cas.

I, així, les nostres famílies van tornar a omplir el carro una vegada més i es traslladaren a l'oest, a Territori Indi, a la terra promesa, per a esdevenir Ciutadà Potawatomi. Cansats i plens de pols, però esperançats pel futur, van trobar un vell amic a les terres noves la primera nit: un bosquet de pacaners. Van fer un cercle amb els carros sota la protecció de les seves branques i tornaren a començar. Cada membre de la tribu, fins i tot el meu avi, amb un infant als braços, rebé un títol de propietat d'una parcel·la de terra del govern federal considerada suficient per a guanyar-se la vida com a granger. Acceptant la ciutadania, s'asseguraven que no els podien prendre les parcel·les assignades. Si no era, és clar, que un ciutadà no pogués pagar els seus impostos. O que un ramader oferís un barrilet de whisky i molts diners, «tot clar i net». Qualsevol parcel·la no assignada la van arreplegar colons no

indis de la mateixa manera que els esquirols afamats arrepleguen les pacanes. Durant l'època de les assignacions es van perdre més de dues terceres parts de les terres de les reserves. Amb prou feines després que «garantissin» la terra a una generació mitjançant el sacrifici de la terra comunal convertida en propietat privada, la major part havia desaparegut.

Els pacaners i els seus parents mostren una capacitat per a l'acció coordinada, per a la unitat de propòsit que transcendeix els arbres individuals. D'alguna manera s'asseguren que tots aguanten junts, i així sobreviuen. Com ho fan, encara se'ns escapa. Hi ha proves que certs senyals del medi ambient poden desencadenar la fructificació, com ara una primavera particularment plujosa o una llarga temporada de creixement. Aquestes condicions físiques favorables ajuden tots els arbres a assolir un excedent d'energia que podrien dedicar a les nous, però ateses les diferències individuals en l'hàbitat sembla improbable que el medi ambient tot sol pugui ser la clau d'aquesta sincronia.

En temps antics, diuen els nostres ancians, els arbres es parlaven. Es reunien en el seu consell i traçaven un pla. Però els científics van decidir, fa molt de temps, que les plantes eren sordes i mudes, tancades en aïllament i sense comunicació. La possibilitat de la conversa fou descartada sumàriament. La ciència fa veure que és purament racional, completament neutra, un sistema de formació del coneixement en què l'observació és independent de l'observador. I tanmateix es va extreure la conclusió que les plantes no poden comunicar-se perquè els manquen els mecanismes que els animals fan servir per a parlar. Els potencials de les plantes es veien purament mitjançant la lent de la capacitat animal. Fins no fa gaire ningú no ha explorat seriosament la possibilitat que les plantes podrien «parlar» les unes amb les altres. Però el pol·len ha viatjat amb eficàcia en el vent durant eons, comunicat pels mascles a les femelles receptives per a produir aquelles mateixes nous. Si es pot confiar aquesta responsabilitat fecunda al vent, per què no se li poden confiar els missatges?

Ara hi ha proves convincentes que els nostres ancians tenien raó: els arbres sí que es parlen. Es comuniquen via feromones, uns compostos semblants a les hormones que la brisa arrossega, carregats de significat. Els científics han identificat compostos específics que un arbre allibera quan està sota la tensió d'un atac d'insectes: erugues que s'afarten de les seves fulles o corcs que se li fiquen sota l'escorça. L'arbre envia una crida de perill: